

UDK 811.163.42'282(497.5-3 Crikvenica)

811.163.42'373.7

Izvorni znanstveni rad

Rukopis primljen 3. IV. 2012.

Prihvaćen za tisak 18. IV. 2013.

Barbara Kovačević

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
bkova@ihjj.hr

Martina Bašić

Zavod za lingvistička istraživanja HAZU
Ante Kovačića 5, HR-10000 Zagreb
mkovacev@hazu.hr

CRIKVENIČKI POREDBENI FRAZEMI I NJIHOVI EKVIVALENTI U HRVATSKOME JEZIČNOM STANDARDU

U članku se analiziraju poredbeni frazemi jednoga hrvatskog čakavskog govora prikupljeni na terenskome dijalektološkom istraživanju i uspoređuju s poredbenim frazemima hrvatskoga standardnog jezika. Posebna se pozornost poklanja onim čakavskim frazemima koji imaju različitu sliku u pozadini frazema unutar istoga frazetskog koncepta i onima koji nemaju ekvivalenta u standardu. Kao rezultat istraživanja nastao je i rječnik poredbenih frazema crikveničkoga govora.

U okviru istraživanja frazeologije standardnoga jezika i jezika književnosti te istraživanja frazema hrvatskoga jezika u usporedbi s frazemima drugih jezika, krajem 20. stoljeća započeta su intenzivnija istraživanja frazeologije organskih idioma. U ovome su radu analizirani frazemi jednoga čakavskog jezičnog sustava (na primjeru frazeologije mjesnoga govora Crikvenice) u usporedbi s frazemima standardnoga hrvatskoga jezika s obzirom na njihove strukturne i sadržajne jezične osobitosti.

Ovom prilikom nismo ulazili u raspodjelu frazema s obzirom na to je li riječ o internacionalnim frazemima, frazemima karakterističnim za grupu jezika, frazemima karakterističnim za cijeli jezični sustav ili frazemima karakterističnim za samo jedan njegov dio (usp. Menac-Mihalić 2007). Ovaj je članak prilog istraživanjima i prikupljanju frazetskoga fonda organskih idioma iz svih hrvatskih narječja te može poslužiti u kasnijoj, sveobuhvatnijoj analizi jezič-

ne konvergencije među jezičnim sustavima (usp. Bogović 1999, Vranić 2005, Matešić 2006).

Istraživanje smo ograničili na jedan frazeološki tip, a to su poredbeni frazemi. Taj je frazeološki tip veoma frekventan jer opisuje ljude, njihove karakteristike, osobine i način njihova djelovanja. Za korpus frazema čakavskoga jezičnog sustava ograničili smo se na poredbene frazeme mjesnoga govora Crikvenice¹. Korpus čakavskih frazema mjesnoga govora Crikvenice koji je poslužio kao polazište ovoga istraživanja obuhvaća dvjestotinjak najfrekventnijih frazema koji su neusmjerenom prikupljeni u terenskome istraživanju od svibnja do listopada 2010. godine. Korpus je uspoređen i upotpunjen primjerima iz dijalektologa rječnika (Ivančić-Dusper 2003) i diplomskoga rada o crikveničkoj frazeologiji (Car 2006). Ekvivalentni standardni frazemi preuzeti su iz frazeoloških i općih rječnika te popisnoga rječnika koji je nastao kao rezultat pri izradi *Bibliografije hrvatske frazeologije* (Fink-Arsovski; Kovačević; Hrnjak 2010).

Iz frazeološke teorije poznato je da se poredbeni frazemi na strukturnome planu sastoje od tri dijela: uspoređivanoga dijela (dio A), poredbenoga veznika² (dio B) i dijela s kojim se prvi dio uspoređuje (dio C) (usp. Fink-Arsovski, 2002). U posebnim prigodama prvi dio može izostati (redundantnost uspoređivanoga dijela ili upotreba frazema s većim brojem uspoređivanih dijelova). U standardnome jeziku poredbeni je veznik najčešće *kao* (s izgovornom varijantom *ko*) iako ima frazema koji svoju poredbenost postižu prijedlogom *poput*.³ U crikveničkome se govoru kao poredbeni veznik javlja veznik *kàko* (u značenju *kao* i treba ga razlikovati od istopisnoga *kakò/ kàko* priloga: npr. *Kakò si?*), veznik *kot* i veznik *ko*.⁴

U dijalektološkoj literaturi crikvenički je govor klasificiran kao jedan od govora primorskoga poddijalekta čakavskoga ekavskog dijalekta sa značajkama rubnosti unutar poddijalekta (Vranić 1999: 405). On je i teritorijalno izoliran od matičnoga poddijalekta kao oaza ekavskoga govora okružena govori-

¹ Sveobuhvatno istraživanje frazeologije mjesnoga govora Crikvenice je u tijeku.

² Iako se u frazeološkome nazivlju riječ *kao* opisuje kao *poredbena čestica* (usp. Kovačević 2012) ovdje upotrebljavamo u frazeološkoj literaturi prisutniji naziv *poredbeni veznik* koji bolje upućuje na specifičnu funkciju te sastavnice u poredbenim frazemima (usp. Fink-Arsovski 2002).

³ U primjerima poredbenih frazema iz standardnoga jezika u radu ćemo bilježiti poredbeni veznik *kao* jer je tako usustavljeno u frazeološkim priručnicima koje smo upotrebljavali pri izradi ovoga rada.

⁴ Kvantitativnu analizu učestalosti određenoga poredbenog veznika nismo istraživali, iako bi veznik *ko* vjerojatno pokazao veći statistički postotak. Primijećeno je kako su veznici *kàko* i *kot* "rezervirani" za govornike starije životne dobi i rijetko će biti upotrijebljeni kod govornika mlađe životne dobi. Frazeme smo navodili s onim veznikom s kojim su oprimjereni na terenu, a u slučaju upotunjivanja iz postojeće literature s kojim su zapisani.

ma ikavsko-ekavskoga refleksa *jata*. Dijalektološkim je istraživanjem iz polovice osamdesetih godina prošloga stoljeća potvrđeno kako se ikavsko-ekavski refleksa *jata* javlja u rubnim dijelovima ili naseljima koja danas pripadaju Crikvenici (Lukežić 1990: 22). Ekavski je refleks *jata* potvrđen u naseljima koja pripadaju obalnome i priobalnome području Crikvenice. Pretpostavka je ovoga članka da u sastavnicama frazema dijela Crikvenice s ikavsko-ekavskim refleksom *jata* nema velikih odstupanja u odnosu na frazeme obalnoga i priobalnoga područja Crikvenice s ekavskim refleksom *jata*. Ipak, napominjemo da su ispitanci s kojima je prikupljen korpus frazema za ovaj članak iz obalnoga i priobalnoga područja Crikvenice pa u tim frazemima postoji ekavski refleks *jata*.

Unutar prikupljenoga korpusa čakavskih i standardnih frazema nalaze se potpuno ekvivalentni frazemi i djelomično ekvivalentni frazemi. Pri usporedbi frazema dvaju sustava posebna se pozornost poklanja onim frazemima koji imaju različitu sliku u pozadini frazema unutar istoga frazemskog koncepta. U zasebnu su skupinu izdvojeni i oni čakavski (crikvenički) frazemi koji nemaju ekvivalente u standardu. U članku nisu analizirani svi prikupljeni frazemi nego se navode samo neki od njih kao primjeri. Svi prikupljeni frazemi nalaze su u dodatku ovoga članka *Rječniku poredbenih frazema čakavskoga mjesnoga govora Crikvenice* sa svojim oprimjerenjima.

Potpuno ekvivalentni frazemi

Ovu skupinu čine frazemi istoga frazeološkog značenja, identične slike u pozadini frazema, kao i gramatičke strukture.

Mnogi frazemi u obama sustavima imaju sastavnice istih fonoloških i morfoloških osobitosti i istoga rasporeda sastavnica koje se mogu razlikovati samo u poredbenome vezniku:

čist ko sunce ♦ čist kao sunce,
gluh ko top ♦ gluh kao top,
sladak kako med ♦ sladak kao med,
slan kako more ♦ slan kao more,
dobar kako kruh ♦ dobar kao kruh,
miran (dobar) kako bubica ♦ miran (tih) kao bubica,
mokar kako miš ♦ mokar kao miš,
pijan ko bačva ♦ pijan kao bačva,
pijan kako čep ♦ pijan kao čep,
pijan kako guzica ♦ pijan kao guzica.

Unutar skupine potpuno ekvivalentnih frazema nalaze se frazemi čije je osnovno i jedino razlikovno obilježje jezični sustav u kojem se ostvaruju. Dakle, ovi se frazemi mogu razlikovati u realizaciji jezičnih osobitosti koje proizlaze iz odlika jezičnih sustava u kojima se upotrebljavaju. Tako se potpuno ekvivalentni frazemi ovih dvaju jezičnih sustava mogu razlikovati u realizacijama leksičkih korijenskih morfema:

bel kako sneg ♦ bijel kao snijeg,

bižat od koga, od čega kako vrag od tamjana ♦ bježati od koga, od čega kao vrag od tamjana,

bled (bel) kako krpa ♦ blijed (bijel) kao krpa,

len kako trut ♦ lijen kao trut,

lip kako slika ♦ lijep kao slika,

plavat kako sikira ♦ plivati kao sjekira <bez drške>,

ili se mogu uočiti različite realizacije tvorbenih morfema na dočetu infinitivnih osnova:

smrdet kako kuga ♦ smrdjeti (zaudarati) kao kuga,

znat ča kako vodu pit ♦ znati što kao vodu piti,

živet kot bubreg va loju ♦ živjeti (uživati) kao bubreg u loju.

Također, potpuno se ekvivalentni frazemi mogu razlikovati:

– u realizaciji protojezičnih skupina, npr. konsonantske skupine *čr kao što se vidi u sastavnicama frazema:

črn kako Arap ♦ crn kao Arap,

črljen kako paprika ♦ crven kao paprika,

črljen kako rak ♦ crven kao rak;

– u promjenama šumnih konsonanata:

bit (gljedat se, živet, karat se itd.) kako pas i maška ♦ biti (svađati se, voljeti se, živjeti itd.) kao pas i mačka,

bit ko prst i nohat <*s ken*> ♦ biti kao prst i nokat <*s kim*>,

mehak kako svila ♦ mek (mekan) kao svila;

– u realizaciji dočetnog slogovnog *-l*:

čekat koga, ča kako ozebal sunce ♦ čekati koga, što kao ozebao sunce,

drži se (gre) ki kako da j metlu progutnul ♦ drži se (hoda, izgleda) tko kao da je metlu progutao,

ko dolnji malin ♦ okretan kao donji mlin;

– u redukciji sonanta /v/ ispred sonanta /r/:

dosadan kako srab ♦ **dosadan kao svrab**,
trd kako kamik ♦ **tvrd kao kamen**;

– u realizaciji oblika za 3. lice jednine svršenoga prezenta pomoćnoga glagola *biti*:⁵

ko da j va zemlju propal ki ♦ **kao da je u zemlju propao tko**,

ko da j vragu z torbi pobigal ki ♦ **kao da je vragu iz torbe iskočio (ispao) tko**;

– u realizaciji fonema /j/ nastalog novom epentezom i jotacijom iza velarnih konsonanata u glagolima *gljèdat* i *kljēt*:

gljedat (blenut) va koga, va ča kako krava (tele) va nove (šara) vrata ♦
gledati (buljiti, blenuti) u koga, u što kao tele u šarena (nova) vrata,

kljet kako kočijaš ♦ **psovati (kleti) kao kočijaš**;

– u različitim morfološkim nastavcima za oblike u jednini i množini imenica svih triju rodova:

kako muha bez glavi [letet (tet', hodit i sl.)] ♦ **kao muha bez glave [juriti (trčati, ići, hodati i sl.)]**,

govorit ko z bačvi ♦ **govoriti kao iz bačve**,

ko da j vragu z torbi pobigal ki ♦ **kao da je vragu iz torbe iskočio (ispao) tko**,

skrivat koga, ča kako zmija (gad) nogi ♦ **skrivati (kriti) koga, što kao zmija noge**,

živet kako bik na gmajne ♦ **živjeti (ponašati se itd.) kao bik na gmajni**,

slagat se kako rogi va vrit'e ♦ **slagati se kao rogovu u vreći**,

kako suha gran ♦ **kao suha (mrtva, odsječena) grana**,

bit kako na iglah ♦ **biti <kao> na iglama**,

hodit kot po jajeh ♦ **hodati (ići) kao po jajima**;

– u različitim realizacijama prijedloga *iz* i prijedloga *u*:

ko grom z vedra neba ♦ **kao grom iz vedra neba**,

ko s topa [ret'] ♦ **kao iz topa [reći, odgovoriti, ispaliti i sl.]**,

⁵ U crikveničkome je govoru realizacija oblika za 3. lice jednine svršenoga prezenta pomoćnoga glagola *bit* ovisna o fonološkom okruženju. Kada se pomoćni glagol nalazi iza suglasnika realizira se kao *je*, a kada se nalazi iza samoglasnika realizira se kao *j*. Samoglasnik je ispred oblika *j* uvijek dug.

**pada kako s kabla ♦ pada (lije, lijeva, pljušti) kao iz kabla,
slagat se kako rogi va vriže ♦ slagati se kao rogovi u vreći,
škuro kako va rogu ♦ mračno kao u rogu,
čisto kako v apateke ♦ čisto kao u apoteci,
kot buhac⁶ v oko <komu> ♦ <kao> šaka u oko <komu>.**

Djelomično ekvivalentni frazemi

Pod djelomično ekvivalentnim frazemima podrazumijevaju se oni frazemi koji imaju isto frazeološko značenje i istu sliku, ali postoje određena odstupanja u leksičkome sastavu i gramatičkoj strukturi.

Pri usporedbi poredbenih frazema dvaju sustava uočeni su pridjevski frazemi koji unutar istoga koncepta ostvaruju svoje iste sintaktičke uloge (uključuju se u rečenični kontekst pomoćnim glagolom *biti* i dio su predikata) i frazemsko značenje iako je u čakavskim frazemima u uporabi zbog njihove frekvencije izostavljen pridjev:

**kako bačva ♦ debeo kao bačva,
kako čeper ♦ dosadan kao krpelj,
kako prasac ♦ debeo kao svinja.⁷**

Pojedine, često noseće, sastavnice čakavskih frazema koje su važne za formiranje frazemske slike nisu u leksičkome fondu standardnoga jezika. Pritom se javljaju dvije mogućnosti:

– istokorijenski leksički ekvivalenti:

**bat se koga, čega kako <črnega> vruga ♦ bojati se koga, čega kao <crnoga (živoga)> vruga,
spat kako zaklan ♦ spavati kao zaklan,
spat kako zec ♦ spavati kao zec,
trd kako kamik ♦ tvrd kao kamen;**

– raznokorijenski leksički ekvivalenti – potrebno je poznavati značenje čakavskoga leksema da bi se uspostavila veza s ekvivalentnim frazemom i njegovim značenjem u standardu:

⁶ *būhac* m. 'udarac šakom'

⁷ Kod usporedbe ovih frazema potrebno je naglasiti sljedeće: u crikveničkome je govoru prisutna opreka *prasad/prasica* dok je u standardnome opreka *svinja/prasac*; u našem je korpusu crikvenički frazem potvrđen samo u konceptu debljine, a ne i prljavosti kao što to može biti u standardu (zato je sastavnica *debeo* u standardnome frazemu potrebna a u čakavskome nije).

delat kako konj ♦ raditi (rintati, tegliti, mučiti se) kao konj,
dosadan kako čeper ♦ dosadan kao krpelj,
dosadan kako šenac ♦ dosadan kao uš,
grd kako lopov ♦ ružan kao lopov,
gre <ča> kako podmazano ♦ ide <što> kao podmazano,
gre ča kako po loju ♦ ide (teče i sl.) kao po loju što,
jadan kako ris ♦ ljut (bijesan) kao ris,
kot buhac v oko <komu> ♦ <kao> šaka u oko <komu>,
lačan kako pas ♦ gladan kao pas,
mučat kako zaliven ♦ šutjeti kao zaliven,
mučat ko riba ♦ šutjeti kao riba,
poslagani kako sardeli ♦ zbijeni (nabijeni, stisnuti i sl.) kao sardine,
žuhak kako pelin ♦ gorak kao pelin.

U čakavskome je jezičnom sustavu zbog poznatih povijesnih prilika došlo i do preuzimanja i prilagodbe leksema iz drugih jezičnih sustava npr. talijansko-ga jezika što se vidi i u sljedećim frazemima:

kantat kako slavuj ♦ pjevati kao slavuj,
mršav kako štikadent ♦ mršav (tanak) kao čačkalica.

Frazemi koji imaju različitu sliku unutar istoga frazemskog koncepta

Posebno su zanimljivi oni frazemi koji u dvama sustavima imaju istu frazemsku strukturu, ali su sastavnice, koje utječu na formiranje frazemske slike u dijelu C frazema drukčije iako vode istomu frazemskom značenju i nalaze se unutar istoga koncepta.

Iako je slika standardnoga frazema **debela kao krava** u značenju ‘veoma debela’ prisutna i u čakavskoj frazeologiji, uz supostojeće standardne frazeme **debeo kao bačva** i **debeo kao svinja** koji nisu ograničeni samo na jedan spol⁸, u crikveničkome je govoru prisutan frazem **široka (debela) kot bracera** koji je ograničen na ženski spol. Pri formiranju frazema u standardnome je jeziku ostvarena slika velike životinje ili životinje koja je poznata po svojoj proždrljivosti te velikoga širokoga drvenoga predmeta, dok je u čakavskome frazemu prisutna slika hrvatskoga obalnog teretnog jedrenjaka široka korita s dvama jarbolima. Standardni frazem **debeo kao bačva** u čakavskome govoru može imati

⁸ Te su slike prisutne i u čakavskim frazemima.

i leksičku zamjenu **debel kako badanj**, dok frazem **debeo kao svinja** ima dvostruku leksičku realizaciju s obzirom na spol, dakle, **debel kako prasac** i **debela kako prasica**.⁹

Standardni frazem **pušiti kao Turčin** prisutan je i u čakavskome sustavu, a u crikveničkome je govoru češći frazem **fumat kako duka** s istim frazemskim značenjem ‘mnogo pušiti’. Sastavnice *fumàt* i *dùka* talijanskoga su podrijetla te znače ‘pušiti’ i ‘gospodin’. Neafirmativna slika standardnoga frazema u čakavskome je frazemu ostvorena afirmativnom slikom u dijelu C frazema – dostupnost duhana u prekomjernim količinama i dostupnost duhana onima koji si to mogu priuštiti. Sastavnica *dùka* općeleksički, ali i frazeološki, slabo je plodna i zabilježena je samo u još jednome hrvatskom frazemu **spavati kao duka** koji je zabilježen na karlovačkome području.¹⁰

U čakavskoj je frazeologiji u okviru koncepta ‘visina’ prisutan frazem **velik kako jarbul** koji je slikom usporediv sa standardnim frazemom **visok kao toranj** jer je riječ o izgrađenome objektu. U standardnoj su frazeologiji u okviru koncepta ‘visina’ prisutni još i frazemi **visok kao gora**, **visok kao jablan**, **visok kao žirafa**.

U standardnoj su frazeologiji u okviru koncepta ‘tvrdo spavati’ prisutni frazemi koji za usporednu sastavnicu imaju drvo ili drvnu građu – **zaspati (spavati) kao klada**, **zaspati (spavati) kao drvo**, drveni puhaći instrument – **zaspati (spavati) kao duduk**, životinju – **zaspati (spavati) kao hrčak**, **zaspati (spavati) kao puh**, a prisutni su i frazemi **zaspati (spavati) kao top**, **zaspati (spavati) kao zaklan**. U crikveničkoj se frazeologiji u okviru navedenoga koncepta i značenja javlja frazem **zaspat (spat) kako cok**. Iako u dijelu C frazema imamo sastavnicu **cok** (‘panj’) koju ne nalazimo u standardu, slika u pozadini čakavskoga frazema djelomično se poklapa sa standardnim frazemima koji za usporednu sastavnicu imaju drvnu građu, tj. ulaze u isto semantičko polje.

U okviru istoga frazemskoga značenja ‘biti nerazdrušan *s kim*, biti uvijek zajedno, biti u prijateljstvu (vrlo bliskoj vezi) <*s kim*>’ koje se ostvaruje u standardnome frazemu **biti kao prst i nokat** <*s kim*>, u crikveničkome govoru pored ekvivalentnoga frazema **bit ko prst i nohat** <*s ken*>, imamo više frazema pa i frazemskih slika za frazeme istoga značenja: **bit kako rit i ga’e** <*s ken*>, **bit kako rit i guzica** <*s ken*>, **bit kot rit i košulja** <*s ken*>. Kao što se vidi iz

⁹ Određivanje spola u standardnim se frazemima postiže variranjem pridjevnice sastavnice (**debeo kao svinja**, **debela kao svinja**), a ne variranjem imeničkih i pridjevnih sastavnica kao što smo vidjeli u čakavskim frazemima.

¹⁰ Usp. Perušić, Marinko 1993. *Rječnik čakavsko-kajkavskih govora karlovačko-dugoreškog kraja*. Karlovac: Tiskara Pečarić–Radočaj, 23.

primjera, u dvama se frazemima javlja kombinacija dijela tijela i odjevnoga predmeta, a u frazemu **bit kako rit i guzica** <*s ken*> značenje je intenzivirano uporabom dviju sastavnica istoga značenja. Frazem je i općejezično zanimljiv jer se uz uporabu frekventnije sastavnice *rit* javlja i sastavnica *guzica*. U standardnome jeziku frazemi sa sastavnicama *rit*, *guzica*, *stražnjica*, *dupe*, *tur* nisu toliko plodni ni frekventni kao u dijalektnoj frazeologiji. To pokazuju i novija istraživanja Marije Malnar¹¹ koja je na gorskokotarskome terenu proučavajući somatske frazeme uvidjela, s obzirom na potvrđenu frazeološku čestotnost sastavnica *glava*, *oko*, *ruka* i *srce* u frazeologiji standarda (Kovačević 2006), da je najfrekventnija somatska frazemska sastavnica *ret* (*rit*). Takvi nam podatci ukazuju na nekodificiranost organskoga idioma što će rezultirati opuštenošću razgovora i češćom uporabom leksema koji će se iz standardnoga gledišta činiti kao obilježeni leksemi.

Iako se za čakavski frazem **bel kako muka**¹² u značenju ‘veoma bijel’ može pronaći značenjski ekvivalent u standardu, u njemu je češća usporedba bjeline sa snijegom ili mlijekom (**bijel kao snijeg, bijel kao mlijeko**). Frazem **bel kako muka** i konceptualno i značenjski poklapa se sa standardnim frazemima iako se u dijelu C frazema javlja drukčija slika.

U korpusu crikveničkih frazema zabilježen je frazem **spravljat se ko bolan srat** sa značenjem ‘sporo se spremati’ koji je motiviran slikom bolesna čovjeka koji zbog svoje bolesti ne može obavljati osnovne fiziološke potrebe. U standardu postoji strukturno ekvivalentan frazem **spremati se kao gladan srat** koji u dijelu C frazema nosi sliku gladna čovjeka što dovodi do istoga frazeološkoga značenja.

U okviru frazemskoga značenja ‘ima *koga* u velikome broju’ u standardnome se jeziku ostvaruju frazemi **ima *koga* kao Rusa, ima *koga* kao Kineza**. Iako su navedeni frazemi s istim značenjem prisutni i u crikveničkome govoru, češći je frazem **ima *koga* kako Čehi**. Motivacija frazema koji se javljaju u obama sustavima počiva na mnogoljudnosti naroda (Kinezi, Rusi), dok motivaciju frazema **ima *koga* kako Čehi** treba tražiti u činjenici da su Česi na crikveničkome području dugi niz godina bili najbrojniji turisti. I u standardnim frazemima i u crikveničkom frazemu slika mnogoljudnosti u dijelu C frazema naglašena je etnonimskom sastavnicom.

¹¹ Usp. Malnar, Marija 2011. Somatska frazeologija čabarskih govora. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 37/1, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 101–119.

¹² *mūkà* ž. ‘brašno’

Čakavski frazemi koji nemaju ekvivalenta u standardu

U promatranome korpusu čakavskih frazema našao se i određen broj onih frazema koji nisu imali ekvivalente u standardu.¹³ To ne znači da u drugim čakavskim govorima nisu poznati u tome ili sličnome obliku. Većina ih je vezana uz podneblje i za sastavnice ima lekseme specifične za život u tome podneblju. Ovdje navodimo i objašnjavamo samo neke od njih.

Frazem **glava j ko kabal** *komu* sa značenjem ‘osjeća *tko* pritisak u glavi /od glavobolje, od briga, od pića i sl./ ‘čuva sliku velike posude za vodu i pranje s dva drška ili uha što uistinu sliči ljudskoj glavi. Sličnost dijela tijela s predmetom, njegovim oblikom i veličinom iskorištena je i u formiranju frazema **imet jezik kako lopatu** sa značenjem ‘mnogo (previše) govoriti, biti brbljav’.

Kada tko ostavi otvorena vrata kaže se **ko da si rojen na barke**, a kada tko ima otvorenu kuću za svakoga kaže se da je ta kuća **oprta kako kurbina rit**. U okviru značenja ovih frazema treba tražiti nijansu značenja za frazem **bit kako purlit**¹⁴ gdje se u formiranju frazema našao i dio ženskoga rublja koji nije više prisutan ni u narodnoj nošnji crikveničkoga kraja.

U frazemu **ko trabakul**¹⁵ **na bonace** sa značenjem ‘veoma miran, nepomičan /o osobi/’ prisutna je slika jedrenaka koji se pokreće snagom vjetra, dok je u frazemu **visoka kako štanperla**¹⁶ sa značenjem ‘niska rasta’ prisutna humoriistična nota usporedbom čovjekove visine s čašicom za žestoka pića koja je sama po sebi niska i maloga obujma.

U frazemu **namlatit koga kako bakalar** sa značenjem ‘dobro pretući *koga*’ vidimo da je slika u pozadini frazema formirana na namirnici, a ne na primarnoj zoonimnoj sastavnici. Zoonimna je sastavnica prisutna u frazemu **pun čega ko salpa govan** sa značenjem ‘mnogo i isprazno govoriti, biti pun sebe’, a frazem je motiviran fizionomijom salpe. Ta riba u dugim smotanim crijevima može napuniti veliku količinu hrane, a hrani se izmetom, algama i mahovinom.

Kod frazema **smet se kako pečen** sa značenjem ‘glasno (histerično) se smijati’ motivacija će, a samim time i slika u pozadini frazema, biti nejasna ako ne znamo da postoji i stariji oblik frazema **smet se kako opečen** pri čemu je prisutna slika čovjeka koji se opekao i ima na licu grimasu koja samo vizualno nalikuje smijehu.

¹³ Slika u dijelu C crikveničkih frazema toliko je udaljena od slike u dijelu C standardnih frazema da ih ne možemo smatrati ekvivalentima.

¹⁴ *pūrlit* m. ‘otvor za mokrenje na starinskim ženskim gaćama’

¹⁵ *trabākūl* m. ‘tradicionalni jedrenjak s dvama jarbolima’

¹⁶ *štānperla* ž. ‘čašica za žestoka pića’

U slikovitosti frazema **mestit se (vrtet se) kot prdac va ga'ah** sa značenjem 'biti nemiran' vidi se ta uvijek prisutna kreativna frazeološka snaga za nijansiranje naoko običnih značenja.

Frazem **trdoglav kako puntarol**¹⁷ sa značenjem 'veoma tvrdoglav' zasnovan je na slici dlijeta za obradu kamena kao čeličnoga oruđa iznimne čvrstoće i trajnosti.

U frazemu **zijat kako va malinu** sa značenjem 'derati se, glasno govoriti' iskorištena je povijesna slika mlina kao zgrade, tj. pogona za mljevenje i proizvodnju brašna u kojem je zbog prirode posla veoma bučno.

U korpusu crikveničkih frazema postoji poredbeni frazem **ko da j ki Boga za bradu ćapal**, dok u standardnome jeziku imamo glagolski frazem **uhvati ti Boga za bradu**. Oba frazema u semantičkome talogu imaju nevjerojatnu sliku hvatanja Božje brade. Međutim, standardni frazem razvija frazeološko značenje 'napraviti (postići) nešto naoko nemoguće (neostvarivo), učiniti (postići) nešto o čemu drugi maštaju', dok čakavski frazem nosi značenje 'umislio se *tko*'. Vidimo da ovaj frazem ne pripada niti jednoj od navedenih skupina uspoređivanja jer iako su zasnovani na istoj slici ovi frazemi imaju potpuno drukčije značenje i pripadaju različitim konceptima. Razlikuju se i na strukturnome planu jer čakavski frazem ima poredbenu strukturu, a standardni nema.

Zaključak

Iz svega prikazanoga možemo zaključiti sljedeće: crikvenička čakavska frazeologija kao dio ukupnoga hrvatskog frazeološkog fonda ne razlikuje se u većoj mjeri od standardne frazeologije hrvatskoga jezika. Iako na jezičnomu planu veoma konzervativno čuva jezične značajke vlastitoga sustava (koji se u frazeologiji čuvaju u većoj mjeri nego u drugim dijelovima govora), po svojemu je sastavu, rasporedu sastavnica i strukturi bliska standardnoj frazeologiji. Inovacije koje se u dijalektnoj frazeologiji javljaju pripisuju se razvoju samoga sustava i posuđivanju od drugih bliskih sustava (usp. Menac-Mihalić 2007). Međutim, preklapanja nisu stopostotna u frazemima koji unutar istoga koncepta nalaze drukčije slike i izražajne mogućnosti, a postoje i oni frazemi koji nemaju ekvivalenta u hrvatskome standardu.

¹⁷ *pūntarôl* m. 'dlijeto za obradu kamena'

Rječnik poredbenih frazema čakavskoga mjesnoga govora Crikvenice

Svi se čakavski frazemi nalaze pod pripadajućom nadnatuknicom u kanonskome obliku nakon kojih slijedi definicija frazema. Kako bi informacije o čakavskim frazemima i njihovim ostvarajima bile potpune, donosimo naglašene rečenične primjere iz govorne uporabe iz kojih su kanonski oblici bivali uopćeni. U slučaju preuzimanja frazema iz postojeće literature, rečeničnih primjera nema. Nakon oprimjerenja i znaka ♦ navode se potpuno ili djelomično ekvivalentni standardni frazemi. U okruglim se zagradama navode leksemi koji mogu zamijeniti lekseme ispred zagrada. U uglatim se zagradama donose moguće kolokacije. Fakultativni (izostavljivi) dijelovi frazema stavljaju se u izlomljene zgrade. U okviru frazemske definicije pojavljuju se i ukošene zgrade u kojima se donose dodatna objašnjenja vezana uz uporabu frazema. Kosom su crtom odvojeni glagoli različitoga vida. Frazemi su pisani masnim slovima. Kosim se manjim slovima u frazemu i u definiciji donose rekcije ili druge oznake povezivanja frazema u kontekst. U čakavskim su primjerima frazema rekcijske riječi uopćene zbog njihove fonološke (i naglasne) varijantnosti u govoru (*čã* > *G česã, česa, čegã, čëga*).

ANJEL

spat kako anjel – bezbrižno spavati *Čã se pojĩdãš¹⁸, spalã j kako ãnjël*. ♦
spavati kao anđeo

APATEKA

čisto kako v apateke – veoma čisto (uredno) *Põli një je vãvik čĩstõ kãko v apatëke*. ♦ **čisto kao u apoteci**

ARAP

črn kako Arap – tamnopus *Bĩl je šesãn kad je bĩl mlãd, onakõ črñ kãko Ārap*. ♦ **crn kao Arap**

BABA

bit kako stare babi zub – biti nestabilan, biti loše utemeljen ♦ #

BAČVA

govorit ko z bačvi – govoriti veoma dubokim glasom *Govõrĩ ko z bãčvi*. ♦
govoriti kao iz bačve

kako bačva – veoma debeo *Nĩ kãko bãčva õd zrãka*. ♦ **debeo kao bačva**

pijan ko bačva – veoma pijan *Vãvik je pijãn ko bãčva*. ♦ **pijan kao bačva**

smrdi ž njega ko z bačvi – jako smrdi *tko Smrdĩ ž njegã ko z bãčvi*. ♦ #

¹⁸ *pojĩdãt se* gl. nesvrš. ‘brinuti se’

BADANJ

debel kako badanj – veoma debeo *Debēl je kàko badānj.* ♦ #

BAKALAR

namlatit koga kako bakalar – dobro istući (pretući) *koga Namlātīt ću te kàko bakalār.* ♦ #

suh kako bakalar – veoma mršav *Sūh si kako bakalār, pojī čagōd!* ♦ **suh (mršav) kao bakalar**

BARKA

ko da je ki rojen na barke – nemaran je *tko /ob. kod nezatvaranja vrata i prozora/ Čà ne znāš zaprēt vrāta, kō da si na bārke ròjena!?* ♦ #

BIK

živet kako bik na gmajne – živjeti pretjerano komotno (gotovanski) *Niš jōj ne fālī, žīvī kàko bìk na gmājne.* ♦ **živjeti (ponašati se itd.) kao bik na gmajni**

BLATO

ima kako blata čega – ima čega u obilju /ob. o novcu/ *Īma sōldi kako blāta, čà se za njegà pojīdāš.* ♦ **ima čega kao blata**

BOG

gljedit va koga kako va Boga – gledati *koga* s obožavanjem *Gljēdā va njegà kàko va Bōga.* ♦ **gledati u koga kao u Boga**

ko da j ki Boga za bradu ćapal – umislio se *tko Drži se ko dā j Bōga za brādū ćapāl.* ♦ #

BOLAN

spravljat se ko bolan srat – sporo se spremati *Sprāvjljā se ko bōlān srāt.* ♦ #

BRACERA

široka (debel) kot bracera – veoma debela, pretila *Ako takō nastāvīš, bīt ćeš širōka kot bracēra.* ♦ #

BRAŠNO

smet se kako lud na brašno – smijati se bez razloga *Smēla se kàko lūda na brāšno.* ♦ **smijati se kao lud na brašno**

BRITVA

oštar kako britva – veoma oštar /o predmetu/ ♦ **oštar kao britva**

BUBICA

miran (dobar) kako bubica – veoma miran (tih, povučen) *Danās je bīl mīrān kàko bībica. Kād si bīlā mīcā, bīlā si dobrā kàko bībica, sàmo dā tī j bīlō čā jīst.* ♦ **miran (tih) kao bubica**

BUBREG

živet kot bubreg va loju – lagodno živjeti, živjeti u obilju (blagostanju)
Živjeli su kot búbreg va lõju. ♦ živjeti (uživati) kao bubreg u loju

BUHAC

kot buhac v oko <komu> – neprimjereno, neodgovarajuće, loše *Tāj klobūk*
tī j kot bühac v ôko. ♦ <kao> šaka u oko <komu>

CEKIN

žut kot cekin – izrazito žute boje /ob. o duhanu, o ulju/ ♦ **žut kao cekin**

CIGAN

zgljedat kako Cigan – biti neuredan (prljav) *Čâ dèla š njīn, zgljēda kàko*
Cigàn. ♦ #

CIGANKA

zgljedat kako Ciganka – biti neuredna (prljava) *Zgljēdāš kàko Cigānka, ne*
mòreš takòva vān. ♦ #

COK

zaspāt (spāt) kako cok – tvrdo zaspati (spavati) *Nočāska ću zaspāt kàko*
còk. ♦ #

ČEH

ima koga kako Čehi – ima koga u velikom broju *Bīlo jih je kàko Čēhi. ♦ #*

ČEP

pijan kako čep – veoma pijan *Bīl je pijān kàko čēp. ♦ pijan kao čep*

ČEPER

dosadan kako čeper¹⁹ – veoma dosadan, nametljiv *Ājmē čā je dōsadān*
kàko čēpēr. ♦ dosadan kao krpelj

ČRV

delat kako črv – marljivo (neprekidno, ustrajno) raditi ♦ **raditi kao crv**
vredan kako črv – iznimno (neobično) vrijedan (marljiv) ♦ **vrijedan (mar-**
ljiv, radin) kao crv

DAN

bit kako dan i noć – velika je razlika u čemu *Njīh dvē su ti kàko dān i nôć,*
a sestrē su. ♦ biti (razlikovati se) kao dan i noć

¹⁹ *čēpēr* m. 'krpelj'

DREN

trd kako dren – veoma tvrd i otporan /o predmetu/ ♦ **tvrd kao drenovina**
zdrav kako dren – potpuno zdrav *Mà, zdrävā j kàko drên.* ♦ **zdrav kao dren (drenovina)**

DUKA

fumat kako duka – mnogo pušiti *Ostàvi se španjulèti, fumãš kàko duka.* ♦ #

FURIJA

kot furija [ući, zić i sl.] – naglo i ljutito [ući, izaći i sl.] *Zišlā j kot fūrija zi kùće.* ♦ **kao furija [ući, izaći i sl.]**

GAD

skrivat koga, ča kako zmija (gad) nogi > ZMIJA

GLAVA

glava j ko kabal komu – osjeća tko pritisak u glavi /od glavobolje, od briga, od pića i sl./ *Glāvā mī j ko kabāl od sñōć.* ♦ #

GODINA

plakat kako godina – gorko (na sav glas) plakati (zaplakati) *Plàkalā j kàko gōdina kād je prošāl.* ♦ **plakati (zaplakati) kao <ljuta (kišna)> godina**

GOLUB

držat se kako posran – držati se loše (otužno, posramljeno, jadno) *Sad se drži kàko pòsrāna.* ♦ **držati se (izgledati, osjećati se itd.) kao posrani golub**

GRAN

kako suha gran – tužan, samotan, beskoristan *Ostàla sān ti kàko sūha grān.*
♦ **kao suha (mrtva, odsječena) grana**

GROBLJE

proć / prolaziti <kraj koga, kraj čega> kako uz tursko groblje – proći / prolaziti *pokraj koga, pokraj čega* ne obraćajući pozornost (ne zamjećujući *koga, što*) *Prošlā j kraj menē kàko uz tūrsko grōblje, ni ā mi nī reklā.*
♦ **proći / prolaziti <pokraj (pored, kraj) koga, pokraj (pored, kraj) čega> kao pokraj (pored, kraj) turskoga groblja**

GROM

ko grom z vedra neba – iznenada, potpuno (sasvim) neočekivano *Prišāl je ko grōm z vèdra nēba.* ♦ **kao grom iz vedra neba**

GUZICA

pijan kako guzica – potpuno pijan *Vrnūl se na pēt ūr vjūtro pijān kàko guzīca.* ♦ #

IGLA

bit kako na iglah – biti nervozan (nestrpljiv, nemiran) *Bīlā sān kàko na ĩglāh.* ♦ **biti <kao> na iglama**

ISUS

mučit se kako Isus na križu – naporno raditi, podnositi velike muke *Cēlī žīvōt sē j mūčīl kako Isūs na krīžū.* ♦ #

JABUKA

kako jabuka – lijep i zdrav /o djetetu, o djevojci/ ♦ **kao crvena (rumena, zlatna) jabuka**

JACERA

mrzlo j kako va jacere²⁰ – veoma je hladno *Tōtu j mřzlo kàko va jacēre.* ♦ #

JAJE

hodit kot po jajeh – oprezno hodati (ići) *Grē kōt po jājēh.* ♦ **hodati (ići) kao po jajima**

JARBUL

velik kako jarbul – visok /ob. o čovjeku/ *Pa i otāc mū j velīk kàko jārbūl.* ♦ #

JAZIK

imet < dug > zajik (jazik, jezik, zajičinu, jezičinu) <kot krava rep> > ZAJIK

JEZIČINA

imet < dug > zajik (jazik, jezik, zajičinu, jezičinu) <kot krava rep> > ZAJIK

JEZIK

imet < dug > zajik (jazik, jezik, zajičinu, jezičinu) <kot krava rep> > ZAJIK
imet jezik kako lopatu – mnogo (previše) govoriti, biti brbljav *Īmāš jezīk kàko lopātu, začēpi!* ♦ #

JUTRO

<to je> ko gluhomu dobro jutro – <to je> uzaludno, beskorisno *Njēmu nēš rēc tī j ko glūhomu dōbro jūtro.* ♦ **<to je> kao gluhome dobro jutro**

KABAL

pada kako s kabla – pljusak je, jako kiši *Pādā kàko s kāblā.* ♦ **pada (kiši, lije, lijeva, pljušti) kao iz kabla**

²⁰ *jacēra* ž. ‘hladnjača, ledenica’

KALDAJA

toplo j ko va kaldaje²¹ – veoma je toplo *Bilō j teplō ko va kaldàje*. ♦ #

KAMIK

trd kako kamik – 1. veoma tvrd /o predmetu/ *Čâ nîmaš frîškōga krùha? Ovîstî j trd kàko kàmîk*. 2. bezosjećajan, hladan /o osobi/ *Ne mòreš š njîn, on tî j trd kàko kàmîk*. ♦ **tvrd kao kamen**

KAP

držat (čuvat) koga, ča ko kap vodi na dlanu – pažljivo čuvati *koga, što, čuvati koga, što* kao najveću dragocjenost, s velikom se pažnjom odnositi *prema komu, prema čemu Držâl ju j ko kâp vodi na dlânu*. ♦ **čuvati(držati, nositi i sl.) koga, što kao kap (malo) vode na dlanu**

KOČIJAŠ

kljet kako kočijaš – mnogo psovati *Ma, nî lîpo čût žènskû kako kljanè kàko kočijâš*. ♦ **psovati (kleti) kao kočijaš**

KOKOŠ

držat se kako pokisla kokoš – držati se potišteno (utučeno, deprimirano) *Držîš se kako pokîsla kòkòš*. ♦ **držati se (izgledati itd.) kao pokisla kokoš**

KONJ

delat kako konj – naporno raditi *Dèlâ kàko kònj i jòš mu brūntulâ*²². ♦ **raditi (rintati, tegliti, mučiti se) kao konj**

glup kako konj – veoma glup *Ājmē, glûp je kàko kònj, ča dèlâš š njîn?* ♦ **glup kao konj**

jak kako konj – veoma jak, snažan, izdržljiv ♦ **jak kao konj**

KRAVA

gljedat (blenut) va koga, va ča kako krava (tele) va nove (šara) vrata – iznenađeno gledati *koga, što, gledati tupo i bez razumijevanja, začuđeno promatrati koga, što Gljèdali su va kùću kàko tèle va nõvè vrâta. Blènulâ j vâ mē kàko kràva va šârà vrâta*. ♦ **gledati (buljiti, blenuti) u koga, u što kao tele u šarena (nova) vrata**

KRIST

spaćen kako Krist na križu – veoma izmučen (ispaćen) *Bîl je spàcèn kàko Krîst na krîžû kad je prîšâl zgôru*. ♦ #

²¹ *kaldàja* ž. '1. brodska kotlovnica; 2. parni kotao'

²² *brūntulât* gl. nesvrš. 'mrzovoljno prigovarati, gundati'

KRPA

bled (bel) kako krpa – veoma blijed u licu /ob. od straha, nelagode, bolesti/
Bil je blêd kàko křpa. Bêlà si kàko křpa. ♦ **blijed (bijel) kao krpa**

KRUH

dobar kako kruh – veoma dobar, dobrodušan, dobra srca, blag, velikodušan /o osobi/ *Môj je otàc dòbâr kàko krùh.* ♦ **dobar kao kruh**

KUGA

smrdet kako kuga – užasno smrdjeti (zaudarati), širiti oko sebe strašan smrad (zadah) *Smrdêlô j sê po kâpûzu kàko kûga.* ♦ **smrdjeti (zaudarati) kao kuga**

LOJ

gre ča kako po loju – ide (odvija se) *što* bez smetnji (poteškoća), odvija se *što* glatko (bez problema) *Sê jôj grê kàko pò lòju.* ♦ **ide (teče i sl.) kao po loju što**

LOPOV

grd kako lopov – veoma ružan /o osobi/ *Znân da ne smên, ali gřd je kàko lôpov.* ♦ **ružan kao lopov**

MACEL

bilo j krvi ko va macelu²³ – bilo je mnogo krvi, bilo je krvoproliće *Va tên filmu bìlô j křvi ko va macêlu.* ♦ #

MAJKA

pijan kako majka – potpuno pijan *Prišlî su pijâni kàko mâjka.* ♦ **pijan kao majka**

MAŠKA

vuć ča kako maška mlade – nositi (prenašati / prenositi) *koga*, *što* stalno sa sobom *Vuklâ jû j sâkuda kàko mâška mlâde.* ♦ **prenositi (nositi, prenašati) što kao mačka mlade**

MALIN

ko donji malin – nepokretan, statičan ♦ **okretan kao donji mlin**
zijat kako va malinu – derati se, glasno govoriti *Ne zîjâj kàko da smo va màlînu!* ♦ #

MARIJA

držat se (stat) kako drvena Marija – držati se ukočeno (usiljeno), neprirodno se ponašati, stajati bez ikakve reakcije *Držt se kako drvênâ Marija.* ♦ **držati se (stajati, biti itd.) kao drvena Marija**

²³ *macêl* m. 'klaonica'

MED

sladak kako med – veoma sladak /o osobi/ *Mālī tī j slādak kàko mēd.* ♦ **sladak kao med**

METLA

drži se (gre) ki kako da j metlu progutnul – držati se pretjerano uspravno, držati se kruto *Držī se kò dā j mētlu progūtnula. Va tēn veštīdu grē kàko dā j mētlu progūtnūl.* ♦ **drži se (hoda, izgleda) tko kao da je metlu progutao**

MIŠ

ko crkveni miš – veoma siromašan, bez igdje ičega *Ostāl je ko crkvēnī miš.*
♦ **gol (siromašan, ubog i sl.) kao crkveni miš**
mokar kako miš – potpuno mokar, promočene odjeće /od kiše/ *Prišāl je dōma mōkār kàko miš.* ♦ **mokar kao miš**

MLADA

spravljat se kako vlaška mlada – spremati se dugo i sporo *Sprāvljā se kàko vlāškā mlādā.* ♦ **spremati se kao vlaška mlada**

MORE

slan kako more – pretjerano slan *Nīs moglā ni jīst, bīlō j slāno kàko mōre.*
♦ **slan kao more**

MUHA

dosadan kako muha – veoma dosadan, nametljiv ♦ **dosadan kao muha kako muha bez glavi [letet (tet', hodit i sl.)]** – smeteno, smušeno, nepromišljeno, bezglavo, bez plana [trčati, hodati i sl.] *Letī po grādu ko muhā bez glāvī. Tečē ko muhā bez glāvī, jōš će i pāst.* ♦ **kao muha bez glave [juriti (trčati, ići, hodati i sl.)]**

MUKA

bel kako muka – potpuno bijel, sasvim čist *Pōklje lēta bi mu vlāsi bīlī bēli kàko mūkā.* ♦ #

NOĆ

blesav kako noć – veoma glup *Ājmē, blēsāv si kàko nōc.* ♦ **glup kao noć**

OČENAŠ

znat ča kako Očenaš – odlično (izvrsno) znati *što*, znati *što* napamet *Mōrāš to znāt kàko Očenāš.* ♦ **znati kao očenaš (Očenaš) što**

OKO

čuvat *koga, ča kako oko va glave* – brižljivo (pažljivo) čuvati (paziti) *koga, što, s osobitom se pažnjom odnositi prema komu, prema čemu Da si je čūvāl kàko òko va glāvè.* ♦ **čuvati (paziti) koga, što kao oko (oči) u glavi**

OLOVO

težak kako olovo – 1. veoma težak /o predmetu/; 2. teško podnošljiv, teške naravi /o osobi/ ♦ **težak kao olovo**

OPEČEN

smet se kako pečen (opečen) > PEČEN

OREH

trd kako oreh – 1. veoma tvrd /o predmetu/; 2. nepopustljiv, uporan /o osobi/ ♦ **tvrd kao orah**

OVCA

blejat kako ovca – začuđeno gledati *Čà blějš kako ovcà?* ♦ #

PAPIGA

pripovedat ko papiga – neprestano ponavljati tuđe riječi, ponavljati bez razumijevanja ♦ **govoriti (ponavljati) kao papiga**

PAPRIKA

črljen kako paprika – 1. crven u licu od ljutnje; 2. jako ljut, bijesan /o osobi/ *Otác tī j črljēn kàko pàprika, bòlje tī j da grēš š nījñ.* ♦ **crven kao paprika**

PAS

bit (gljedat se, živet, karat se itd.) kako pas i maška – ne slagati se, stalno se svađati, biti u lošim odnosima *Kāràli²⁴ su se kàko pàs i maška. Bīlī smo kàko pàs i maška kàd smo bìli mīcī. Gljèdajū se cělō vrīme kàko pàs i maška.* ♦ **biti (svađati se, voljeti se, živjeti itd.) kao pas i mačka**
lačan kako pas – veoma gladan *Làčna sān kàko pàs.* ♦ **gladan kao pas**

PEČEN

smet se kako pečen (opečen) – glasno (histerično) se smijati *Smēl se kàko pečēn.* ♦ #

PELIN

žuhak kako pelin – veoma gorak *Žīvòt mū j bìl žùhak kàko pēlīn.* ♦ **gorak kao pelin**

²⁴ *kāràt se* gl. nesvrš. ‘prepirati se, svađati se’

PIŠAKA

tepal kako pišaka – topao /ob. o moru, o piću koje se poslužuje hladno/
Môrē j cělī sēdmī mīsēc bīlo teplò kàko pišàka. ♦ **topao kao pišalina**

PLOT

držat se koga, čega ko pijan plota – 1. ne odvajati se *od koga, od čega*, uporno slijediti *koga, što Držàla me se ko pijān plòta kad je bilà mícā.*; 2. uporno ostajati pri svom *Čà se togà držiš ko pijān plòta?* ♦ **držati se (uhvatiti se / hvaati se i sl.) koga, čega kao pijan plota**

PODMAZANO

gre <ča> kako podmazano – odvija se *što* glatko (bez problema) *Sē grē kàko podmàzano.* ♦ **ide <što> kao podmazano**

PRASAC

debel kako prasac – veoma debeo *Kàko pràsac je, ne mòre ni košūlju zapūtit.* ♦ **debeo kao svinja**

PRASICA

debela kako prasica – veoma debela *Bīt ćeš debèla kàko prasìca.* ♦ **debeli kao svinja**

PRDAC

mestit se (vrtet se) kot prdac va gat'ah – biti nemiran *Prekìni se mēstit kot pŕdāc va gāt'āh!* ♦ #

PRILJEPAK

ulovit se (zaljepit se) za koga ko priljepak – pratiti u stopu *koga*, ne odvajati se *od koga*, dosađivati *komu* ♦ #

PROLJEV

dosadan kako proljev – veoma dosadan, naporan *Dōsadbā j kàko pŕljev!* ♦ **dosadan kao proljev**

PRST

biti ko prst i nohat <s ken> biti nerazdrušan *s kim*, biti uvijek zajedno, biti u prijateljstvu (veoma bliskoj vezi) *<s kim> Njīh dvā su ti ko pŕst i nōhat.* ♦ **biti kao prst i nokat <s kim>**

PUNTAROL

trdoglav kako puntarol – veoma tvrdoglav *Trdoglāv je kàko pūntaròl, ne mòreš š njīn pŕt na krāj.* ♦ #

PURLIT

bit kako purlit – biti otvoren ♦ #

PUSTINJAK

sam kako pustinjač – potpuno sam, u izolaciji *Živěl je na Kotòru²⁵ sâm kàko pustinjâk.* ♦ #

PUTAR

mehak kako putar – veoma mekan /ob. o hrani/ ♦ **mekan kao putar**

RAK

črljen kako rak – veoma crven po tijelu /od sunčanja/ *Vrnül se z bārki črljēn kàko ràk.* ♦ **crven kao rak**

RIBA

mučat ko riba – 1. ništa ne govoriti, uporno šutjeti *Ma mučī ko rība, nīš ne pripovēda.*; 2. znati čuvati tajnu, ne izdavati tajnu *Da si mučāla ko rība, si čūla!* ♦ **šutjeti kao riba**

RIS

jadan kako ris – veoma ljut, bijesan *Bīlā sān jādñà kàko rīs.* ♦ **ljut (bije-san) kao ris**

RIT

oprto kako kurbina rit – nepotrebno je otvoreno *što*, izloženo je *što* pogledima *Cēlā kūća tī j oprta kàko kūrbina rīt.* ♦ #

bit kako rit i gaće <*s ken*> biti nerazdružan *s kim*, biti uvijek zajedno, biti u prijateljstvu (veoma bliskoj vezi) <*s kim*> *Kàko rīt i gaće su.* ♦ #

bit kako rit i guzica <*s ken*> biti nerazdružan *s kim*, biti uvijek zajedno, biti u prijateljstvu (veoma bliskoj vezi) <*s kim*> *Vāvīk je š njūn kàko rīt i guzīca.* ♦ #

bit kot rit i košulja <*s ken*> biti nerazdružan *s kim*, biti uvijek zajedno, biti u prijateljstvu (veoma bliskoj vezi) <*s kim*> *Bīlī su kot rīt i košūlja, a sād se i ne poznāju.* ♦ #

škuro kako v rite – veoma mračno *Čâ j tôtu škūro kako v rīte?* ♦ #

ROG

slagat se kako rogi va vriće – ne slagati se, stalno se svađati *Slāžū se kàko rògi va vriće.* ♦ **slagati se kao rogovi u vreći**

škuro kako va rogu – veoma mračno *Vāvīk sān se bāla va konòbē aš je dōleka bìlo škūro kàko va rògu.* ♦ **mračno kao u rogu**

²⁵ *Kotòr* m. top. ‘naselje na istoimenome brdu iznad Crikvenice’

ROŽICA

kako rožica – lijep, mirisan ♦ #

RUKAV

strest kako z rukava *ča* – bez teškoća (brzo, spremno) iznositi obilje podataka, govoriti *o čemu* s lakoćom *Strēslà sãn kàko z rukāvà sè pa mē j pustīl.* ♦ **istresti iz rukava** *što*

RUS

ima koga kako Rusi – ima *koga* u velikom broju ♦ **ima koga kao Rusa**

SALPA

pun čega ko salpa govan – mnogo i isprazno govoriti, biti pun sebe *Pûn je besēd ko sālpa gōvān.* ♦ #

SARDEL

poslagani kako sardeli – tijesno zbijeni jedni uz druge, veoma blizu jedni drugima *Spāli smo naslāgāni kàko sārdēli aš nī bīlō mēsta.* ♦ **zbijeni (nabijeni, stisnuti i sl.) kao sardine**

SIBIR

mrzlo kako va Sibiru – veoma hladno ♦ #

SIKIRA

plavat kako sikira – ne znati plivati, tonuti *Plāvā kàko sikīra, a žīvī pēt mētri od mōra.* ♦ **plivati kao sjekira** <bez drške>

SIVONJA

delat kako sivonja – mnogo i naporno raditi /ob. o teškim fizičkim poslovima/ ♦ **raditi (zapeti i sl.) kao sivonja**

SLAVUJ

kantat kako slavuj – veoma lijepo pjevati *Kāntā kàko slavūj.* ♦ **pjevati kao slavuj**

SLIKA

lip kako slika – veoma lijep /o osobi/ *Ma, līp je kàko slīka.* ♦ **lijep kao slika**

SNEG

bel kako sneg – potpuno bijel, sasvim čist *Kad operēš z lušījūn būde ti bēlo kàko snēg.* ♦ **bijel kao snijeg**

ko lanjski sneg – kao nešto nevažno, prošlo ili zaboravljeno *Mīslēl je na menē ko na lānjskī snēg.* ♦ <kao> **lanjski snijeg**

SRAB

dosadan kako srab – veoma dosadan, naporan /o osobi/ *Dōsadān je kàko srāb*. ♦ **dosadan kao svrab**

STRELA

brz kako strela – veoma brz ♦ **brz kao strijela**

SUNCE

čekat koga, ča kako ozebal sunce – željno čekati *koga, što*, čekati *koga, što* kao svoj spas *Čěkala gā j kàko ozēbāl sūnce*. ♦ **čekati koga, što kao ozebao sunce**

čist ko sunce – 1. veoma čist; 2. pošten, pravedan, moralan, kojemu se ne može ništa prigovoriti /o osobi/ *A kī j gōreka čist ko sūnce?* ♦ **čist kao sunce**

SUZA

čist kako suza – 1. čist, bez nepoželjnih primjesa /ob. o rakiji/ *Čistā j kàko sūza mā j i jākā*.; 2. pošten, pravedan, moralan, kojemu se ne može ništa prigovoriti /o osobi/ *Ōn je čist kàko sūza*. ♦ **čist kao suza**

SVET'A

ravan kako svet'a – izrazito uspravan /o osobi/ ♦ **ravan (uspravan) kao svijeća**

SVILA

mehak kako svila – veoma mekan /ob. o koži, o kosi/ ♦ **mek (mekan) kao svila**

ŠENAC

dosadan kako šenac – nepodnošljivo dosadan, nametljiv *Ma znān dā j kot čovik dōbār, al je dōsadān kàko šēnāc*. ♦ **dosadan kao uš**

ŠPAG

gre ča kako po špagu – ide *što* glatko, ide *što* bez poteškoća *Sē mi grē kàko po špāgu*. ♦ **ide kao po žnorici što**

ŠPINA

curet ko zi špini – 1. pljusak je, jako kiši *Kāmo grēš, cūrī ko zi špīni*.; 2. obilno teći /ob. o krvi/ *Zi nōsa mu cūrī křv ko zi špīni*. ♦ #

ŠTANPERLA

visok kako štanperla – niska rasta *Na māt je, i onā j bilā visokā kàko štānperla*. ♦ #

ŠTIKADENT

mršav kako štikadent – veoma mršav (tanak) /o osobi/ *Mršavā j kàko štikadēnt.* ♦ **mršav (tanak) kao čačkalica**

TELE

gljedat (blenut) va koga, va ča kako krava (tele) va nove (šara) vrata > KRAVA

TOP

gluh ko top – 1. nagluh; 2. potpuno gluh *Ōn tī j glūh ko tōp.* ♦ **gluh kao top ko s topa [reč']** – bez oklijevanja, bez razmišljanja, s velikom sigurnošću [reči] *Ko s tōpa sān sē rēkāl.* ♦ **kao iz topa [reči, odgovoriti, ispali-ti i sl.]**

TRABAKUL

ko trabakul na bonace – veoma miran, nepomičan /o osobi/ *Břz je ko trabākūl na bonāce.* ♦ #

TRUT

len kako trut – veoma lijen *Ne būdi lēn kàko trūt, mōvi se!* ♦ **lijen kao trut**

VODA

znat ča kako vodu pit – odlično znati što, znati što sa sigurnošću *Morāš tō znāt kàko vōdu pīt.* ♦ **znati što kao vodu piti**

VRAG

bat se koga, čega kako <črnega> vraga – jako se bojati koga, čega, biti u smrtnom strahu *od koga, od čega Bālā sān je se kàko črnēga vrāga.* ♦ **bojati se koga, čega kao <crnoga> vraga**

bižat *od koga, od čega* **kako vrag od tamjana** – uporno bježati *od koga, od čega, izbjegavati koga, što Bižī od njē kàko vrāg od tamjāna.* ♦ **bježati od koga, od čega kao vrag od tamjana**

črn kako vrag – potpuno crn /o osobi/ ♦ **crn kao vrag**

ko da j ki vragu z torbi pobegal – nestašan, vragolast, prepreden *Nēgda mi se parā kō dā j vrāgu z tōrbi pobīgāl.* ♦ **kao da je vragu iz torbe isko-čio (ispao) tko**

ko sto vrazi – jako, strašno *Bolī ko stō vrāzi.* ♦ #

ko za vraga – kao za inat *Ko zā vrāga, prišlā j kad smo otēpale²⁶.* ♦ **kao za vraga**

leti ki kako da ga vrag nosi – jako brzo trči *tko, trči tko* iz sve snage *Letēl je kàko da ga vrāg nōsī.* ♦ #

²⁶ *otēpāt* gl.nesvrš. ‘ogovarati’

naganjat *koga kako vrag grešnu dušu* – natjeravati *koga*, ne dati *komu* ni da predahne, prisiljavati *koga* na obavljanje teških poslova *Nagànjaš me kàko vràg grèšnu dùšu*. ♦ **tjerati (goniti i sl.)** *koga kao vrag grešnu dušu*
zločest kako <sam> vrag – veoma zao ♦ **zao kao vrag**

VUK

lačan kako vuk – veoma gladan *Làčna sàn kàko vûk*. ♦ **gladan kao vuk**

ZAJIČINA

imet <dug> zajik (jazik, jezik, zajičinu, jezičinu) <kot krava rep> > ZAJIK

ZAJIK

imet <dug> zajik (jazik, jezik, zajičinu, jezičinu) <kot krava rep> – biti brbljav, mnogo (previše) govoriti *Bàš si njòj našlà rèc, ìma jazìk kot kràva rěp. Iměl je jezìčinu kot kràva rěp. Ne sàmo onà, nèg jòj i mùž ìma zajìčinu*. ♦ **imati <dug> jezik (jezičinu) <kao krava rep>**

ZAKLAN

spat kako zaklan – čvrsto spavati *Zàspāl je kàko zàklàn*. ♦ **spavati kao zaklan**

ZALIVEN

mučat kako zaliven – uporno šutjeti *Mučàlā j kàko zalìvèna* ♦ **šutjeti kao zaliven**

ZEC

spat kako zec – imati lagan san, buditi se na svaki šum *Spāl sàn kàko zèc aš mī j bìlo mřzlo*. ♦ **spavati kao zec**

ZEMLJA

ko da j va zemlju propal *ki* – nestao je *tko* bez traga, izgubio se *tko*, više se ništa ne zna *o kome Nìkī ga nī vīděl, kò dā j va zèmlju propāl*. ♦ **kao da je u zemlju propao** *tko*
len kako črna zemlja – veoma lijen ♦ #

ZMIJA

skrivat *koga, ča kako zmija (gad) nogi* – pomno skrivati *što*, prikrivati *što* od javnosti, držati u tajnosti *što* *Skrìvā sòldi kàko zmìja nògi*. ♦ **skriva-ti (kriti)** *koga, što kao zmija noge*

Literatura:

- BAŠIĆ, MARTINA 2012. *Kvantitativna sociolingvistička analiza crikveničkoga govora* (doktorska disertacija u rukopisu), Filozofski fakultet u Zagrebu.
- BOGOVIĆ, SANJA 1999. Frazeologija ikavsko-ekavskoga mjesnoga govora Draže. *Fluminensia*, 11/1–2, Rijeka, 143–163.
- CAR, ANDREA 2006. *Frazeologija mjesnoga govora Crikvenice* (diplomski rad u rukopisu), Filozofski fakultet u Rijeci.
- FINK-ARSOVSKI, ŽELJKA 2002. *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*. Zagreb: FF press.
- FINK-ARSOVSKI, ŽELJKA; BARBARA KOVAČEVIĆ; ANITA HRNJAK 2010. *Bibliografija hrvatske frazeologije + CD s popisom frazema analiziranih u znanstvenim i stručnim radovima*. Zagreb: Knjigra.
- IVANČIĆ-DUSPER, ĐURĐICA 2003. *Crikveniški besedar*. Rijeka – Crikvenica: Adamić – Ustanova u kulturi “Dr. Ivan Kostrenčić”.
- KOVAČEVIĆ, BARBARA 2006. *Hrvatska somatska frazeologija* (doktorska disertacija u rukopisu), Filozofski fakultet u Zagrebu.
- KOVAČEVIĆ, BARBARA 2012. *Hrvatski frazemi od glave do pete*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- LUKEŽIĆ, IVA 1996. *Trsatsko-bakarska i crikvenička čakavština*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
- MARESIĆ, JELA; MIRA MENAC-MIHALIĆ 2008. *Frazeologija križevačko-podravske kajkavske govora s rječnicima*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- MATEŠIĆ, MIHAELA 2006. Frazeologija mjesnoga govora Vrbovskoga. *Fluminensia*, 18/2, Rijeka, 37–81.
- MATEŠIĆ, MIHAELA 2007. Frazeologija mjesnoga govora Vrbovskoga. *Fluminensia*, 19/1, Rijeka, 143–161.
- MENAC, ANTICA; ŽELJKA FINK-ARSOVSKI; RADOMIR VENTURIN 2003. *Hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- MENAC-MIHALIĆ, MIRA 2005. *Frazeologija novoštokavskih ikavskih govora u Hrvatskoj: s rječnikom frazema i značenjskim kazalom s popisom sinonimnih frazema*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Školska knjiga.
- MENAC-MIHALIĆ, MIRA 2007a. Iz frazeologije slavonskoga dijalekta. *Šokačka rič* 4, Vinkovci, 107–123.
- MENAC-MIHALIĆ, MIRA 2007b. Iz bračke frazeologije. *Brački zbornik 22, Akademiku Petru Šimunoviću povodom 75. obljetnice života*, ur. I. Šimunović. Split: Naklada Bošković. 411–417.

- MENAC-MIHALIĆ, MIRA; ANTICA MENAC 2011. *Frazeologija splitskoga govora s rječnicima*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- MOGUŠ, MILAN 2010. *Povijesna fonologija hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- TURK, MARIJA 1997. Prilog proučavanju čakavske frazeologije (na gradi iz krčkih govora). *Suvremena lingvistika*, 43–44, Zagreb, 313–324.
- VIVODA, NATAŠA 2002. Frazemi u buzetskim govorima. *Buzetski zbornik* 28, ur. B. Jakovljević. Buzet: Katedra Čakavskog sabora Buzeta, 53–58.
- VRANIĆ, SILVANA 1999. *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi* (doktorska disertacija u rukopisu), Filozofski fakultet u Rijeci.
- VRANIĆ, SILVANA 2005a. *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci.
- VRANIĆ, SILVANA 2005b. Iz kostrenske frazeologije. *Zbornik Čakavskoga sabora Kostrena: Život, kultura i povijest Kostrene* knj. 1., ur. S. Vranić. Kostrena: Katedra Čakavskoga sabora Kostrene, 139–152.

Comparative idioms in the Croatian Čakavian vernacular of Crikvenica (and their equivalents in the Croatian standard language)

Abstract

This paper presents a corpus of comparative idioms in the both Croatian Čakavian vernacular of Crikvenica and the Croatian standard language. This comparison analyses their origins, motivation, and their equivalence in both systems. Special attention is paid to Čakavian idioms featuring different phraseological pictures within the same phraseological concept, as well as to those that have no equivalent in the Croatian standard language. A dictionary of phrases of this local speech can be found in the appendix to this paper.

Ključne riječi: frazeologija, poredbeni frazemi, čakavski govor, hrvatski standardni jezik
Key words: phraseology, comparative idioms, Čakavian, Croatian standard language